

Mytologie spojená s každoročními přírodními jevy

- tzv. královský cyklus mýtů
- každoroční záplavy na Nilu byly požehnáním i důvodem k obavám
 - úrodné nánosy z etiopských a súdánských výšin do nížinného Egypta byly pro Egyptány životně důležité (zavlažování, nánosy úrodného bahna vyživovalo pole)
 - řeka se mohla vylít z koryta příliš a zatopit obydlí
 - věřilo se, že pravidelné roční záplavy jsou řízeny božstvy – zvláště božským párem: Usir a Eset

Královský mýtus

- souvisel se zákonným nástupnictvím faraonů:
 - faraonův **nárok na trůn** posvěcen **mytologickým precedentem**
 - dogma kultu: **faraon je pozemským vtělením nebeského Hóra**
 - mýtus vypovídající o přenesení moci z Usira na Hóra:
- bohové **Geb** a **Nut** zplodili 4 potomky:
 - **Usir** (řecky Osiris)
 - **Eset** (řecky Isis)
 - **Sutech** (řecky Set)
 - **Nebthet** (řecky Neftis)

- **Usir** coby nejstarší, byl mytologickým pravládcm Egypta
 - bůh plodnosti a úrody
 - zelený obličej (byl vzkříšen, tudíž má schopnost obnovy, znovuzrození, každoroční vznik zeleně v povodí Nilu)
- **Eset** jeho sestra i manželka

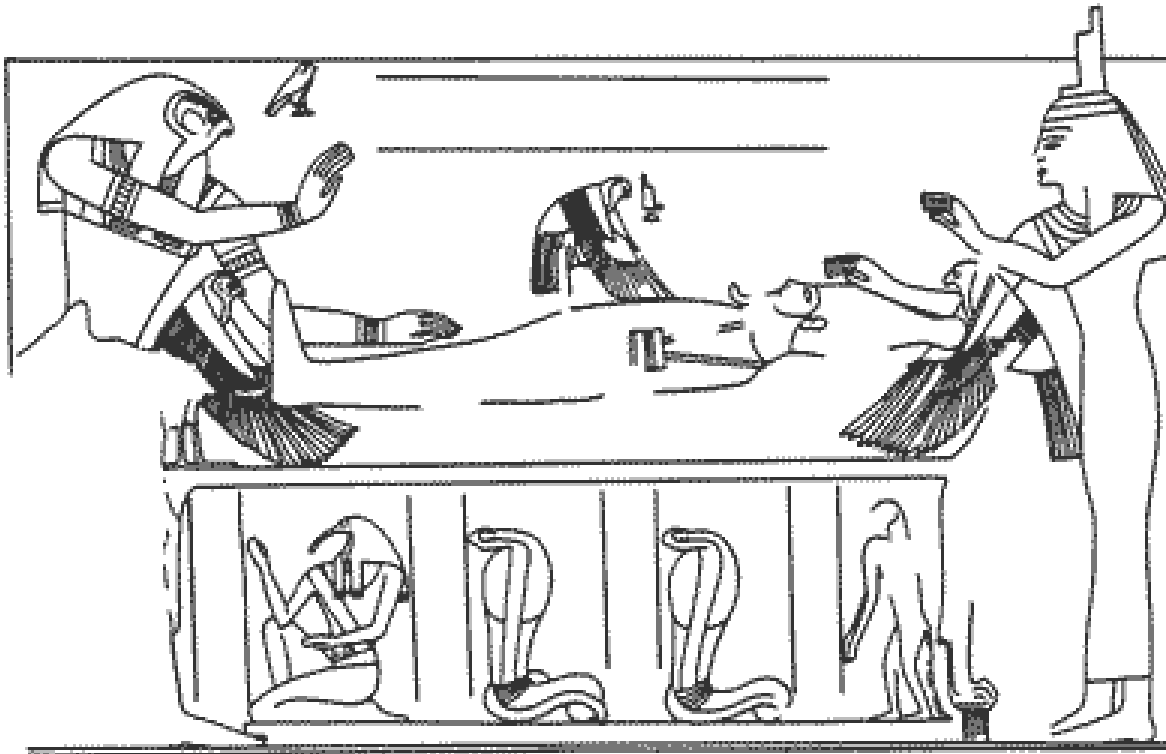
- **Sutech** vládce nad neúrodnými pouštěmi a suchem
 - zpodobňován s hlavou mravenečníka, často se vztyčeným dvojocasem)
 - vytrhl se Nut násilně z lůna (jeho rysy násilí a chaos)
- **Nebthet** jeho mladší sestra a žena

- Sutech Usirovi jeho postavení závidí a odhodlá se pomstít
 - hostina, léčka, vražda
 - Usirovo tělo rozkouskoval a rozházel po celém Egyptě (dle jiných verzí poslal kusy po Nilu nebo je skryl do kmene stromu)
 - mytický strom Džed (patří k Usirovým insigniím)
 - Nebthet projevila svůj žal a pomohla naříkající Esetě nebožtíkově tělo hledat
 - po nalezení všech jeho kusů je spojily a Eset v podobě krahujce vdechla máváním křídli Usirovi život
 - Usir se probouzí k životu na dobu nezbytnou ke ztopoření penisu a vyvrcholení – Eset získává Usirovo semeno a počne Hóra
 - Usir se odebírá vládnout do říše zesnulých

- zázrak zmrtevýchvstání Usira umožňoval každému možnost posmrtného života
- Abydos – centrum Usirova kultu
 - kultovní areál v Abydu (chrámy a pohřebiště)
 - série **reliéfů**, 2 z nich se dochovaly dodnes – téma: oplodnění Esety Usirovým semenem, Hór přihlíží

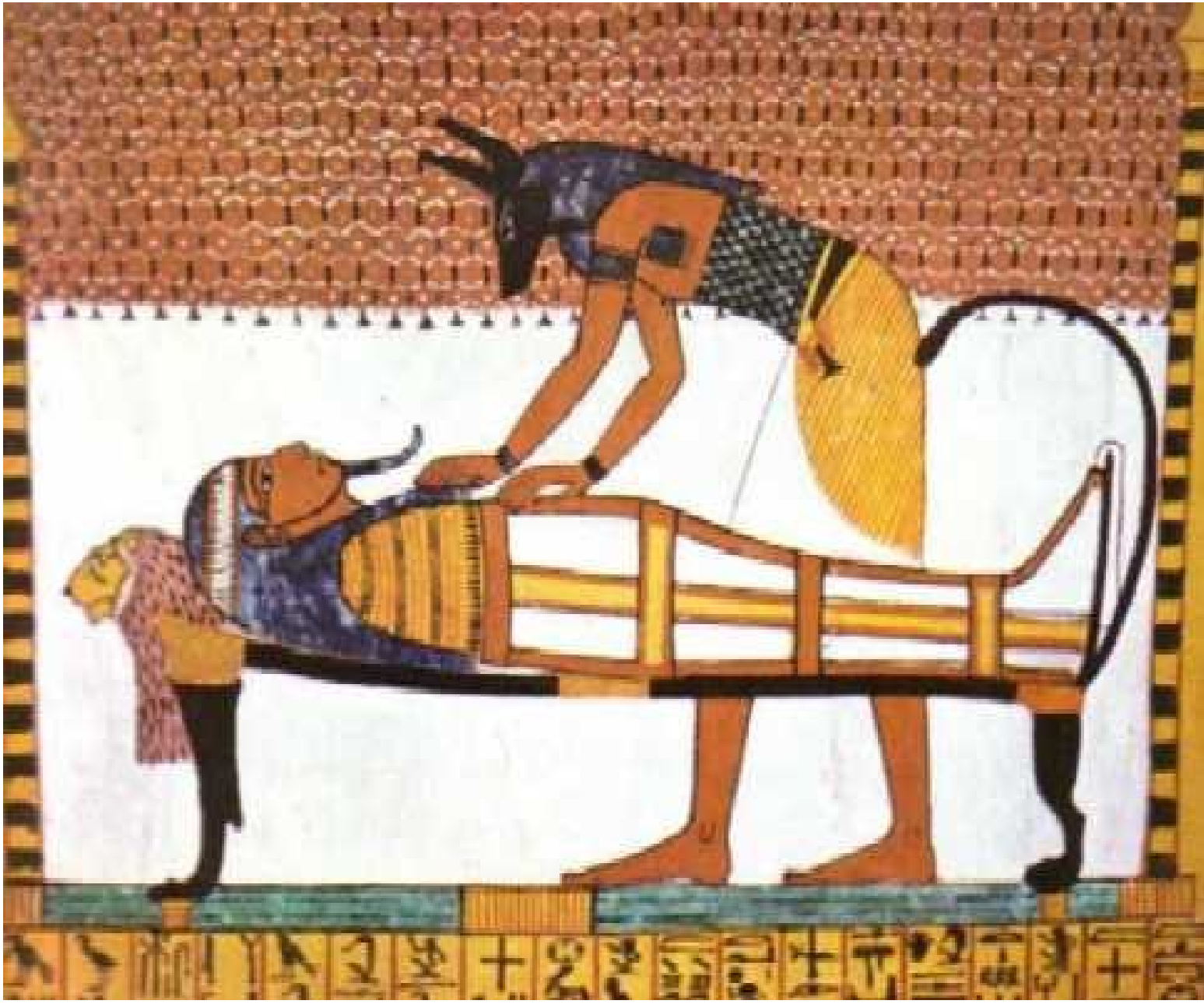

- bůh Re rozhodl, že se Usir stane bohem zesnulých v posmrtném světě
 - duše putují po smrti před Usirův trůn, kde jsou souzeny
 - bohyně spravedlnosti **Maat** váží jejich srdce (přstosí pero: ráj nebo cesta do podsvětí zhltnutím nestvůry)
 - podsvětí **Dét** (noční pouť slunce), Usirovo záhrobí **Amentet**

- jen naprosto nevinná duše se dostane po soudu do Usirovy říše, kde může žít spolu s ostatními bohy
- ostatní čeká znovuzrození a někdy předtím ještě i pekelná muka
- do té doby byl patronem mrtvých
Anup:
 - řecky Anubis
 - bůh zemřelých, pohřebišť, mumifikace, patron balzamovačů
 - po Usirově vzkříšení se stal Anup bohem balzamování (balzamoval i Usira)
 - Anupovi kněží: maska Anupa (šakala) při mumifikacích

- narodí se Hór

- souboj s otcovrahem Sutechem, Eset marně zasahuje kopím
- Hór oslepen, opět prozře, Sutech ho sexuálně atakuje
- po souboji v lodích na Nilu bohové uznají Hórovo vítězství
- Ptah předává královské (faraonské) insignie Hórovi

Mýtus ve vztahu k realitě:

- Eset každý rok mrtvého muže oplakávala (v čas výročí vraždy Usira)
 - její slzy naplnily Nil, ten se vylil z břehů
 - signál blížících se záplav v polovina léta: objevení hvězdy **Sirius** (bohyně Eset) po každoroční periodě neviditelnosti – to bylo navíc ohlašováno objevením souhvězdí **Orion** coby mytické Usirovy říše zesnulých (**Plejády**: říše Sutecha)
- politická hlediska
 - v dobách sjednocení Egypta symbolizovaly části Usirova těla roztroušené kultury, které bylo třeba sjednotit (narativní rys aitiologie coby mytický precedens)
 - faraón: pozemské vtělení Hóra
 - zesnulý faraon: ztotožněn s Usirem

- **posmrtná říše**

- Egypťané věřili, že se do ní po smrti dostanou jejich duše
- tuto říši neřadili do podsvětí pod zemí, ale do vesmíru (pyramidy v Gíze na západním břehu Nilu kopírují postavení nejjasnějších hvězd Orionu)
- Mléčná dráha: nebeský Nil
- analogie se smrtí každého jedince (umírající Usir a jeho znovuzrození)

- rituální kontext (rituál přechodu) inscenování tohoto mýtu coby dramatu – **pašijová hra z Abydu**

- části pro veřejnost (vražda, oplakávání zesnulého, hledání částí jeho těla, souboj Hóra se Sutechem)
- tajné části pro zasvěcené (scelení a balzamování Usirova těla)

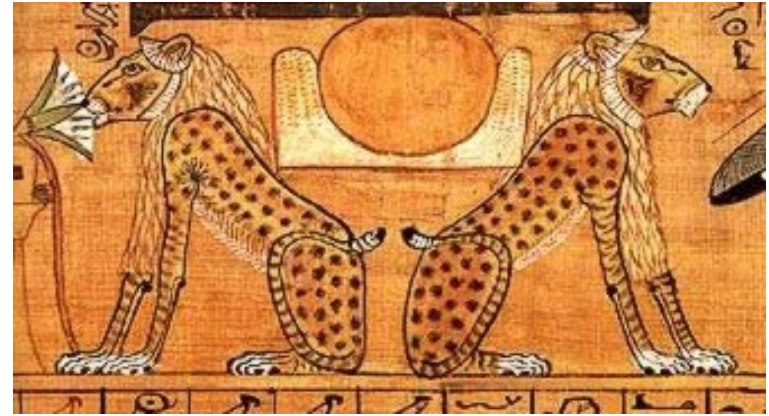
Plán (mapa) zásvětí:

- staroegyptská *Kniha dvou cest*:
 - dochována v rakvích ze Střední říše (oblast el-Berša)
 - nejstarší mapy nebes
 - průvodce zesnulého po onom světě
 - výjevy: Thovtovo sídlo, Usirovo sídlo a pole obětí (možnost uctívání Usira i po smrti), důraz na cestu slunečního boha s jeho vyznavači od východu k západu a černou zemí vnitřkem nebes zpět), popis mnoha démonů jménem (zesnulý je musel znát, aby mohl projít branami, které stráží), hlavní protivník zesnulých démon Apop (gigantický had hrozící spolknutím slunce – souvislost se zatměním)

Solární mýty starověkého Egypta:

- členění universa do 3 světů:
 - 1) podsvětí
 - 2) pozemský svět
 - 3) nebesa
- slunce umírá každý večer při západu, bojuje a vítězí nad podsvětními silami zla (během 12 nočních hodin) a každé ráno je znovuzrozeno při východu slunce
- podsvětí ztělesňováno bohem **Akerem** (sing. Aker), byl zosobněním vých. a záp. horizontu (podsvětní vchod a východ), ztělesňován dvěma lví sedícími k sobě zády (nebo pruhem země se lví či lidskou hlavou na každém konci)

Cesta slunečního boha podsvětím:

- popis egyptského podsvětí se dochoval nejvíce v nekropoli Údolí králů
 - pohřby už ve 2. tisíciletí př.n.l.
 - množství obrazů, reliéfů i nápisů, které vykradači hrobů nechávali být (byly pro ně bezcenné)
 - náročná Reova cesta podsvětím – musí odolat mnoha stvůrám, nástrahám a nebezpečím
- 3 zdroje mýtu (papyry, rakve, sarkofágy):
 - ***Kniha o tom, co je v podsvětí*** (detailní popis toho, co se odehrává během každé z 12 hodin pouti podsvětím)
 - ***Kniha bran*** (Re putuje 6 podsvětními jeskyněmi, do nichž přináší jas)
 - ***Kniha jeskyní*** (Reův souboj s gigantickým hadem, střežícím vstup do podsvětí)

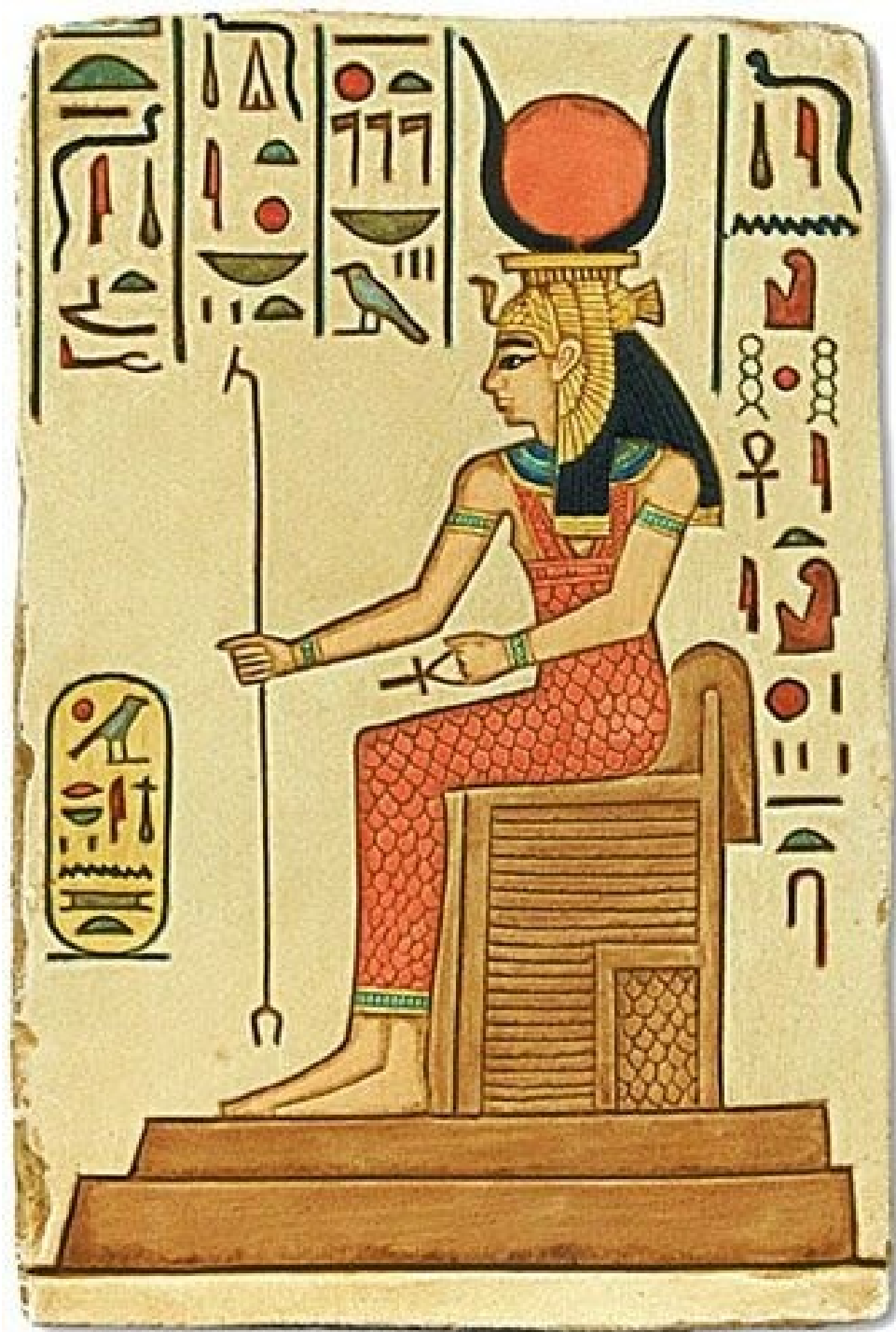
Mýtus o pohromě:

- důsledek narušení vztahu mezi lidmi a bohy
 - lidé nabyli sebevědomí a stavěli se bohům na roveň (viz mýty o potopě v jiných kulturách)
 - kněží v chrámech zajišťovali oběťmi přízeň bohů – a tím pro lid blahobyť a rovnováhu
- nejstarší verze *Mýtu o pohromě* zaznamenána v souboru magických zaklínadel *Kniha Božské krávy*:
 - odehrává se za vlády boha **Rea**
 - nejdříve vládla Egyptu posloupnost bohů (Usir, Sutech, Hór, Re, Džehuti), teprve kolem r. 3.000 př.n.l. sjednotili zemi první faraonové – končí doba mytická, začíná doba historická
 - lidé osnovali proti Reovi spiknutí
 - Re to poznal – svolal do svého paláce tajnou radu bohů

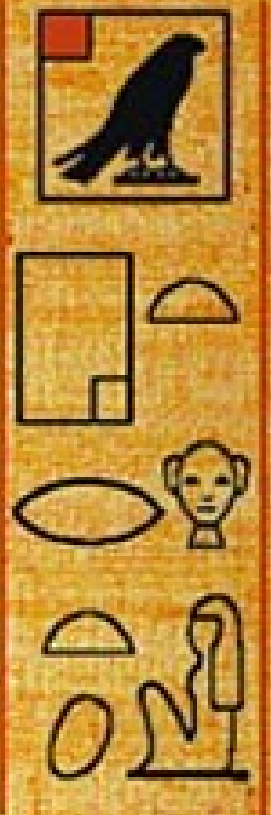
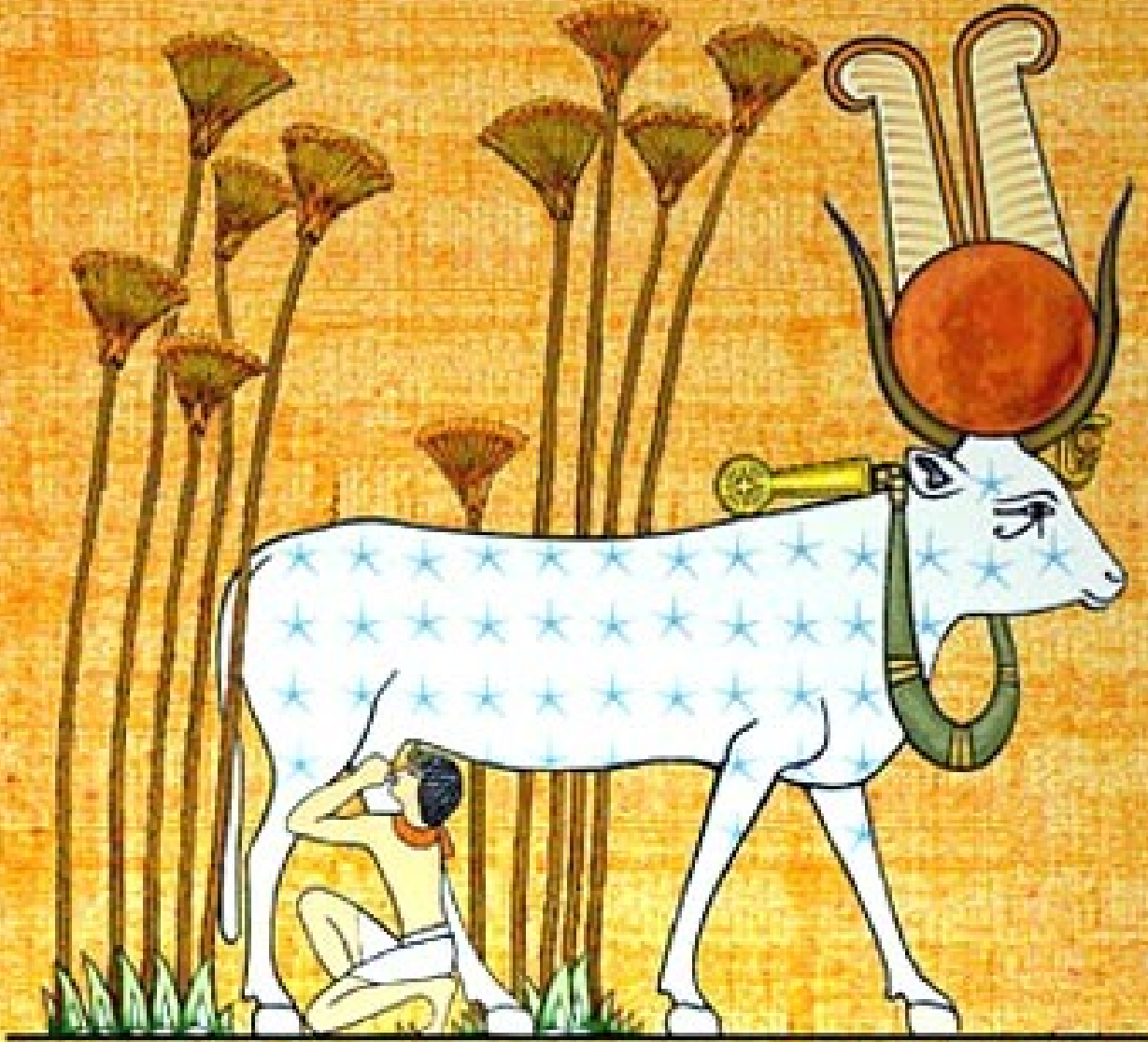
- sdělí to bohyni **Nun** (tj. Vesmír), ze které on sám povstal, chce znát její postoj
- Nun: lidstvo má pobít sluneční Oko Reovo – bohyní **Hathor** (bohyně lásky, radosti, ničení... viz aspekty bohyně Ištar)
- ostatní bohové horlivě souhlasí
- lidé si důsledky spiknutí uvědomí, prchnou před hněvem boha Re do pouště
- Hathor je následuje a svou ničivou silou je vraždí v podobě zuřivé lvice lačnící po krvi
- lidstvo téměř vyhlazeno
- Hathor potřebuje načerpat sílu, před Reem se dme pýchou nad masakrem, prahne po další krvi
- Re se slituje nad zbytkem lidstva, upustí od pomsty
- krvelačnost Hathor se vymkla kontrole – bohové mají na záchranu lidí čas do rána, než se H. probudí

Hathor

- Re přikáže veleknězi rozmělnit červený okr na kaši a smísit ji s žitným pivem
- 7.000 džbánů je naplněno tekutinou v barvě lidské krve a zaplní tím poušť do výše 3 dlaní
- Hathor ráno „krev“ spatří a zaraduje se, zhluboka se napije
- pivo ji tak omámí, že nenajde ukrytý zbytek lidstva...
- Slunce (Re) pak vystoupí na nebesa na hřbetu Božské krávy jménem **Mehetveret** (tj. Velká potopa), jež vytváří nebeskou klenbu a splývá s bohyní Nut
- Re, znavený a zklamaný lidstvem, opouští Egypt a jmenuje svým nástupcem boha moudrosti **Džehutiho** (řecky Thovt), aby převzal vládu nad lidstvem
- D. naučí lidstvo znalosti hieroglyfů, v nichž je obsažena veškerá moudrost a vědy (viz např. mayský Opeřený had)
- nastává éra vlády lidských faraonů

Džehuti

3 fáze slunečního boha:

- **Cheprer:** ranní fáze sluneční cesty oblohou
 - zpodobňován jako brouk skarabus (v přírodě kutálející kuličku trusu)
- **Re:** polední aspekt slunce
 - celková podoba slunečního boha
- **Atum:** odpolední slunce
 - klesající ke vstupu do podsvětí

Cheprer

- náboženská reforma Amenhotepa IV.
 - vládl 1353–1335 př.n.l.
 - bohem slunce určen **Aton**
 - pokus o monoteizaci egyptského náboženství
 - jeho syn Tutanchamon po smrti „faraona kacíře“ obnovil starý teogonický řád
- stéla v karnackém chrámu líčí „reakci bohů“ na reformu:
 - *„Chámy bohů a bohyň stály v ruinách. Jejich svatyně byly opuštěné a zarostlé. Jejich svatostánky jako by už neexistovaly a chrámová nádvoří se užívala jako cesty. Bohové se k této zemi obrátili zády. Modlil-li se kdo k některému bohu o radu, bůh vždy mlčel – a totéž i bohyně. Srdce je bolela v hrudích a rozsévali zkázu, kam oko dohlédlo.“*

Mýtus o stvoření člověka:

- bůh **Chnum** vykroužil lidskou podobu na hrnčířském kruhu
 - posvátné zvíře Chnuma byl **beran** (u starých národů symbol plodnosti)
 - v Egyptě člověk vnímán jako opatrovník všeho stvořeného na světě (fauny, flóry, země), s touto rolí mu pomáhaly božské síly (kontrast k judaismu a křesťanství, které vnímají člověka jako nadřazeného ostatním tvorům i světu)
 - Chnum měl původně vládu nad každoročními záplavami Nilu, které přinášely ze Súdánů životadárné naplaveniny, jež činily nilské povodí mimořádně úrodné
 - tuto jeho roli později převzala Eset

Chnum

- Egyptská teogonie v Súdánu:

- egyptský panteon a mýty se rozšířily i mimo území Egypta
- např. chrámový komplex **Tyfonium** v Súdánu vypadá, jako by se nacházel v Egyptě
- chrám v oblasti středního toku Nilu je z období Merojského království (cca 300 př.n.l. – 350 n.l.), poničen s příchodem křesťanství, kdy zanikla i merojština
- archeologové zde mj. našli metr vysoké sousoší boha **Amona** (bůh s beraní hlavou, nejasného původu, později ztotožněn s bohem Re) a jeho manželky bohyně **Mut**
- Merojské království dodržovalo egyptské zvyky a používalo egyptské hieroglyfy
- čeští archeologové zde r. 2012 objevili oltář s dvojjazyčným nápisem: egyptské i merojské hieroglyfy (merojština dosud nerozluštěna – známe jen několik slov)
- v poušti asi mnoho merojských měst s chrámy a pyramidami

chrámy v Súdánu

